

Рад примљен: 31. 8. 2016.

Рад прихваћен: 22. 9. 2016.

Оригинални
научни радАлександар М. Стојановић¹

Универзитет у Београду, Учитељски факултет

Тања П. Недимовић, Наташа Б. Стурза Милић

Висока школа струковних студија за васпитаче

„Михаило Палов“, Вршац

doi: 10.5937/inovacije1603084S

Разлике у методама подучавања деце пожељним облицима понашања од стране васпитача и родитеља

Резиме: Имајући у виду значај сарадње предшколске установе и породица предшколске деце у стварању одговарајућих услова за оптималан развој и васпитање сваког детета, у раду се разматрају методе подучавања које постоје данас. Анализиране су разлике у методама подучавања у пракси породичној и институционалној васпитања у вртићима, с намером да се подстиакне деловорније методичко креирање васпитачко-образовног рада као основа негована целиковних тенденција деце личности.

Дискутује се о налазима испитивања у коме су анкеширани родитељи и васпитачи о методама подучавања пожељним облицима понашања које најчешће користе. Претстављено је да васпитачи, као компетенцијнији од већине родитеља, у већој мери примењују постојеће који су у складу са савременим педагошким тенденцијама.

Резултати показују да постоје статистички значајне разлике међу појединим варијаблама, то јест у карактеристикама васпитачких стилова родитеља и васпитача. Родитељи у већој мери примењују постојеће који су карактеристични за ауторитарни стил васпитања (скрепање на пожељно понашање „моралисањем“, држањем правника; кажњавањем деце ако не поштују пример родитеља; инсистирањем на стројим захтевима да деца поштују пример). Васпитачи практикују демократски стил васпитања у већој мери од родитеља (стварање деце у различитим ситуацијама како би својом активношћу стигла до особине личности и вредности; давањем личног примера и друго).

Кључне речи: методе подучавања, модели васпитачких стилова, предшколско васпитање.

¹ aleksandar.stojanovic@uf.bg.ac.rs

Увод

Новија филозофска и психолошка схватања детета и савремени приступи у васпитању наметнули су потребу за разумевањем, истраживањем и мењањем постојеће васпитне праксе у институционалном и породичном васпитању. Педагошка теорија и васпитна пракса су се током историје мењале, идући ка све продубљењем знању о потребама и могућностима детета – субјекта, и све убедљивијој потврди важности равноправног учешћа деце у животу одраслих. Критике у педагошкој историји, изрицане са различитих становишта и у оквирима различитих оријентација, имплицирале су оно што се данас назива двосмерном, нерепресивном комуникацијом, партнерским, равноправним односима између васпитача и деце, то јест васпитањем као комуникативним делањем (Stojanović, 2006).

За разлику од традиционалних педагошких теорија које су однос васпитач–васпитаник посматрале као међуљудски однос, у новијим теоријским разматрањима васпитање се схвата наглашено трансцендентално-филозофски као „комуникација“, то јест као једнакост или „интеракција“ између деце и васпитача (Oser & Althof, 1997). У складу с тим, као и са потребом интензивирања интерактивног односа васпитаника са средином развијали су се и савремени педагошки правци – комуникативна, интерактивна и еманципаторска педагогија.

Потребе савременог живота, детерминисане динамиком друштвених, научних, техничких, технолошких, културних и других промена, временом су утицале и на промену положаја васпитаника и васпитача, тако да се данас много више потенцира једнакоправност свих учесника у васпитно-образовном процесу (Sutherland, 2000). Савремене педагошке и дидактичке тенденције крећу се у правцу већег „активизирања“ васпитаника и истицања њихове субјекатске позиције. Ови правци хуманистичке педагогије потенцирају двосмерну комуникацију, једнако-

равност и интеракцију између васпитача и деце, еманципацију као циљ васпитања, мање пресије на релацијама васпитач–дете, креирање сопственог развоја од стране васпитаника и аутономију могућег преузимања одговорности, предност се даје разговору у односу на говор и тако даље (Stojanović, Gojkov, 2015).

У складу с тим, у савременом институционалном предшколском васпитању тежи се еманципацији детета у смислу неговања целовитих потенцијала његове личности како би му се помогло у самоостваривању његових најбољих могућности. Еманципација се у васпитању описује у релацијама демократског понашања насупрот ауторитарном, неговању стваралачког понашања насупрот ригидном, уважавању личности детета насупрот њеном потискивању, наглашавању природног напредовања насупрот тежњи ка резултатима, истраживању аутентичних потреба насупрот пасивном прилагођавању туђим критеријумима, као и слободи у пријему, примени и критичкој преради информација насупрот њиховом усвајању у готовом облику ради једноставне репродукције. Све ово (ин)директно указује и на методичке поступке који треба да буду у функцији остварења пожељних циљева (Stojanović, Bogavac, 2016).

Васпитно-образовни рад у данашњим вртићима заснива се на интеракционистичком и партиципативном приступу, односно коконструкцији знања, компетенција, вредности. Полази се од тога да се дете од самог почетка развоја смешта у социјалне односе и да, као активно, компетентно дете, коконструира своје образовање и развој. Узима се у обзир да образовање и васпитање започињу од рођења, пре свега у породици, у односу са својим родитељима, али и у интеракцији, дијалогу са особама у установи, стручним особљем и другом децом. Квалитет свих тих интеракција се показао као кључ даљег развоја и јачања компетенција детета у раном образовању и васпитању (Sutherland, 2000).

Друштвени контекст, који је у постмодерном времену у великој мери измењен, намеће питање како у новим условима васпитавати децу и како их припремати за промене које се дешавају великом брзином (Gojkov, Stojanović, 2012). Извесно је да постоји потреба да се васпитање прилагођава новим условима и захтевима. Стога је потребно преиспитивати постојеће методе васпитања и трагати за разноврснијим методичким поступцима који ће у савременим условима бити ефикаснији. У складу с тим, сматрамо значајним проучавати постојеће поступке подучавања у пракси породичног и предшколског васпитања у вртићима, како би се стекао увид у актуелно стање и подстакло делотворније методичко креирање које представља основу успешног усмеравања и подстицања дечјег развоја.

Методе подучавања пожељним облицима понашања и модели васпитних ставова

Метода у васпитању значи промишљени, сврсисходан поступак који омогућава ефикасно развијање процеса формирања људске личности. Метода потенцира одређени начин рада, модалитет практичног, систематског и планираног деловања, програмирани поступак подложен сталној пажњи и рефлексiji васпитача (Stojanović, Bogavac, 2016).

Васпитно-образовне методе односе се, како на начин „преношења“ и усвајања знања, тако и на развој одређених интелектуалних и моралних квалитета. Методе, дакле, служе одређеним сазнајним циљевима (овладавање нормама и методама мишљења), затим образовним (усвајање одређених знања, навика и радних операција) и формативним (формирање и усавршавање особина личности). Ефикасна организација васпитне делатности је, у ствари, трагање, односно методичка елаборација. Под методама васпитања подразумевају се начини деловања васпитача и заједнице на васпитанике

(децу) и организацију њихове активности ради остварења васпитних задатака.

Истраживања су показала да се квалитет подучавања процењује у односу на врсту учења коју подстиче, тако да се не може говорити о једном, правом или најбољем приступу подучавању јер не постоји прави или најбољи облик учења (Stojanović, 2008). Методе подучавања представљају динамичну, варијабилну, али конзистентну структуру која својом целовитошћу значајно утиче на целокупан развој личности детета. Њихово постулирање и развијање има изразиту искуствену базу. Делотворност је потврђена у најширем размеру културно-друштвеног и духовно-моралног развоја, резултатима антрополошко-социолошких и психолошких наука, као и педагошком саморефлексијом.

Сваки васпитач има своју слику или теорију о детету у складу са којом и делује у подучавању. Уколико је имплицитни став васпитача заснован на томе да је право знање само знање одређених чињеница и апстрактних знања, онда ће подучавање бити организовано тако да одрасле особе „преносе“ знања и директно подучавају децу. Оваква схватања су данас у највећој мери превазиђена, пре свега у институционалном подучавању, за разлику од породичног. У практичном подучавању у дечјем вртићу дуготрајније ефекте имају процедурална знања која се стичу деловањем, кроз праксу, кроз интегрисање поступака у свакодневне животне ситуације и активности, где су такви поступци укључени смисаоно, са одређеном сврхом коју дете разуме (Stojanović, Bogavac, 2016).

Данас се посебно истиче значај интегрисаног учења које се дефинише као квалитет учења који тежи целокупном развоју, повезивању когнитивног, социјалног и моралног учења. Истиче се значај активног односа према средини, као и лична активност и самоактивност детета које се развија. Наглашава се потреба да васпитно-образовне институције престану да буду специја-

лизоване установе за преношење знања, већ свеобухватни простор искуства (Ћебић, 2009). Васпитачи у вртићима се за то адекватно припремају током образовања за будући позив.

Ипак, не сме се заборавити да је породица прва емоционална и социјална средина у којој се дете формира (Gojkov, Paser, 1993). Дете своје потребе и мотиве настоји да, мање или више успешно, задовољи првенствено у породици, а тек затим и ван ње, тако да су неопходни и одговарајући васпитни поступци родитеља, не само васпитача у вртићима. У ситуацији када дете наиђе на препреке у задовољењу својих потреба, јавља се осећај фрустрације. Ове препреке у оквиру породичне атмосфере и васпитних ставова могу бити различите: од честих забрана, дистанцираности или протективности, до честог физичког кажњавања. Ериксон (Erikson; према: Golubović, 1981) наглашава да штетан утицај имају фрустрациона стања које дете не може да разуме, посебно ако има осећај да су га родитељи занемарили или одбацили. Та фрустрациона стања за последицу могу имати осујећење дететове потребе за љубављу, сигурношћу и прихватањем. Све ово као последицу може имати осећање анксиозности и његов негативан утицај је већи уколико фрустрациона стања трају дуже време.

Значај породичног контекста у формирању личности појединца истичу бројни аутори (Kodžopeljić i sar., 2008; Piorkovska-Petrović, 1991; Grandić, 1997). Многобројна истраживања су се бавила значајем породичног контекста и родитељских ставова на развој деце. У складу са тим, истраживале су се могућности и ограничења родитељског утицаја.

Када говоримо о васпитању, већина аутора која се бавила и бави се овом проблематиком се слаже да не постоји универзални начин васпитања који ће сигурно довести до пожељних особина личности и понашања детета. За нормалан развој детета потребна је зрелост и спо-

собност родитеља да се баве васпитањем. Осим тога, треба да постоји емоционална веза родитеља и детета, усклађен однос међу члановима породице и заједничко решавање проблема. Васпитни процес би, у складу са тим, требало да се спроводи у зависности од карактеристика детета, уз развој његове самосталности и слободе одлучивања (Grandić, 1997).

Пиорковска-Петровић (Piorkovska-Petrović, 1991) у одређењу појма васпитних ставова истиче да ставови родитеља наступају поступно, започињу рано и протежу се кроз цело детињство и младост јединке, током испуњавања родитељских улога. Одликују се релативном постојаношћу, а састоје се од три неопходна дела: знања, осећања и понашања, при чему, по њеном мишљењу, осећања представљају одлучујући фактор.

Оно што, такође, треба нагласити је ставновиште одређених аутора (Genc, 1988) који указују на постојање разлике између следећих појмова: васпитни поступци, васпитни став и васпитна атмосфера породице. Хијерархијски гледано, најужи је појам васпитних поступака, под којим се подразумева свака реакција васпитача (казна, похвала, игнорисање) на претходеће понашање детета. Шири појам је појам васпитних ставова који представља скуп одређених васпитних поступака родитеља. Више васпитних ставова чине васпитну атмосферу породице која представља најшири појам у овој хијерархији наведених појмова.

Такође, значајно је и нагласити да, када су у питању односи родитеља и њихове деце, значајније је како деца перципирају васпитне ставове својих родитеља, а не какви су васпитни ставови објективно или какви су из угла родитеља.

Када је реч о факторима који се односе на интеракцију родитељ–дете, истраживања су показала да тај афективни однос у породицама деце код којих се јавља поремећај понашања карактерише мала количина емоционалне топлине

и велика количина међусобног непријатељства (Seydlitz & Jenkins, 1998; према: Nedimović, Biro, 2011). Такође, у истраживањима је показано да постоји позитивна корелација између непријатељског односа родитеља и деце и антисоцијалног и агресивног понашања (McCord, 1983; према: Nedimović, Biro, 2011), као и да топао емоционални однос између деце и родитеља штити децу од екстернализованих поремећаја (Rothbaum & Weisz, 1994; према: Nedimović, Biro, 2011).

Васпитни стилови родитеља које карактерише поткрепљење негативног понашања деце представљају фактор ризика за агресивност код деце и адолесцената (Patterson et al., 1992; према: Sturza Milić i sar., 2015). Та врста поткрепљења се догађа када родитељ нешто тражи од детета, дете одбија да испуни захтев родитеља или га игнорише, а родитељ није у стању да се избори за испуњење свог захтева од стране детета. Родитељ прво може почети да прекорева и грди дете због неиспуњеног захтева, а ако дете доследно одбија да захтев испуни, ситуација може да прерасте у гласну свађу и агресију родитеља према детету. На крају се родитељ повлачи и тиме поткрепљује дететову непослушност и агресивност. Након оваквог искуства, дете ће и у свом будућем понашању, када га родитељ присили да испуни одређене захтеве, највероватније реаговати непослушношћу и агресијом. Што родитељ више буде постављао непријатне захтеве по дете, то ће снажније и интензивније бити дететово одбијање и противљење. Тако дете учи да му негативни облици понашања обезбеђују успех. Овакви образци понашања између родитеља и детета се развијају постепено, да би временом постали све израженији. Тако дете учи да помоћу присиле контролише чланове своје породице и развија низ антисоцијалних облика понашања, а важне просоцијалне облике понашања не развија у довољној мери (Patterson et al., 1989; према: Sturza Milić i sar., 2015). Након тога, овакав образац понашања детета се може пренети и генерализовати и на друга подручја, на при-

мер, на понашање детета у вртићу, школи и међу вршњацима.

Мадрзицки (Madrzycki, према: Piorkovska-Petrović, 1991) сматра да понашање родитеља према детету мора бити устаљено да би имало облик става. У складу са тим, под устаљеношћу он подразумева постојаност осећања која утичу на родитељев начин постављања према детету и размишљања о њему.

Једнодимензионални модели васпитних ставова

Истраживања повезаности породичних односа и каснијег развоја личности првобитно су ишла у смеру истраживања појединачних поступака родитеља у подизању деце и најчешће су се односила на димензију контроле. На једном крају ове димензије налази се ограничавање, а на супротном попустљивост. Једно од најважнијих питања које се овде намеће је како између два екстрема ове димензије наћи средину. Како осигурати васпитање које, с једне стране, даје довољно слободе за самостални развој детета, а, са друге стране, омогућава одговарајуће вођење од стране васпитача. Ова димензија се, по аналогији са Левиновим изучавањима стилова руковођења, посматра дуж континуума од аутократских, преко демократских, до *laissez-faire*. Овакви модели називају се једнодимензионалним моделима васпитних ставова.

Факторска анализа довела је до развоја вишедимензионалних модела васпитних ставова – дводимензионалних и тродимензионалних.

Дводимензионални модели

На предлог Шафера (Schafer; према: Genc, 1988), приказују се помоћу координатног система. Осим димензије контроле која се односи на психичку и физичку слободу и омеђена је приделима „ограничавајући“ и „попустљиви“ васпитни став, уводе и другу, ортогоналну, димензију омеђену „топлим“ и „хладним“ односима.

Истраживачи и у овом случају полазе од хијерархије појмова: васпитни поступци, васпитни ставови и васпитна атмосфера. На основу конкретних васпитних поступака родитеља према деци, може се закључити о присуству одређеног васпитног става који обично доминира у односу на неко дете. Међутим, родитељ не може увек да се понаша баш на исти начин, тако да се појављују и васпитни поступци који нису искључиво из оквира једног васпитног става, те „попустљив“ родитељ може да поступи ограничавајуће, а „топао“ да реагује на хладан начин у некој ситуацији. Укупност свих ових поступака одређује васпитну атмосферу у којој дете одраста (Kodžopeljić i sar., 2006).

У овом моделу димензија контроле се одсликава у ситуацијама и количини спутавања и забрана које постављају родитељи. „Ограничавајући“ родитељ поставља правила, захтева њихово строго поштовање, а свако непоштовање правила сматра озбиљним прекршајем. „Попустљив“ родитељ не захтева строго придржавање правилима, допушта већу слободу, а правила флексибилно примењује. Димензија која се тиче емоционалног односа родитеља према детету на половима има „топао“ прихватајући однос усмерен на дете, односно „хладан“ одбојан однос.

Комбинацијом ова четири екстрема димензија добијају се четири васпитна става: топло-попустљив, топло-ограничавајући, хладно-попустљив и хладно-ограничавајући.

Доминација појединих васпитних ставова ствара атмосферу за развој одређених карактеристика дечје личности:

1. Топло-попустљива атмосфера је добра претпоставка да се развије личност окренута према свету, амбициозна, пријатељска и креативна. Личност која узима активно учешће и не трпи пасивно утицаје. Дете је некад непослушно, али се развија у здраву просоцијалну личност;

2. Хладно-попустљива атмосфера одише небригом за дете. Кажњавање је интензивно, а агресивне реакције на учестале фрустрације се толеришу. Сматра се да је агресивност најизраженија код деце чији су родитељи високо толерантни, али оштро кажњавају;
3. Топло-ограничавајући васпитни став ствара несамосталне особе. Дете је презаштићено, нема слободу да испољи агресивност, те се окреће себи и анксиозности. Ова деца су обично послушна, повучена и мање креативна;
4. Родитељ код кога доминира хладно-ограничавајући став не прихвата дете. Под изговором жртвовања за дете, често га и строго кажњава. Код детета се развија осећај кривице, неповерења према одраслима, пасивност, а често се јављају и тежи неуротски проблеми (Genc, 1988).

Тродимензионални модели

Један од недостатака дводимензионалних модела је да димензије међусобно нису потпуно независне. Замерке се односе и на терминолошке проблеме услед различитог дефинисања појма контроле. Такође, и одређење појма „попустљивост“, у зависности од тога да ли се комбинује са топлим или хладним васпитним поступком, није једнозначно (Kodžopeljić i sar., 2006.). У тежњи да се замерке упућене дводимензионалним моделима васпитних ставова превазиђу, развили су се тродимензионални модели. Аутор једног од тродимензионалних модела је Козеки (Kozeki, 1983; према: Genc, 1988). Димензију контроле поделио је на две: когнитивну (отворено-затворено васпитање) и димензију родитељске одлучности (јако-слабо васпитање). Комбинацијом ове три димензије добијено је осам типова васпитних ставова:

1. Топло-отворено-јак васпитни став родитеља јасно поставља очекивања и обезбеђује стимулативне услове. Дете најчешће постиже задовољавајући успех. Васпитање је хармонично;
2. Топло-отворено-слаб васпитни став родитеља је усмерен на дете, испуњен љубављу, али родитељ не може да буде доследан. Васпитање је либерално;
3. Топло-затворено-јак васпитни став родитеља поставља велике захтеве пред дете, обично оне које родитељ није могао да испуни. Васпитање је амбициозно;
4. Топло-затворено-слаб васпитни став родитеља презаштићује дете, са поручком да никоме не треба веровати. Оваква деца су често жртве агресивног понашања других, а развијају осећај гриже савести. Васпитање је протективно;
5. Хладно-отворено-јак васпитни став присутан је код родитеља који је дистанциран од свог детета. Усмерава га и указује на циљеве уз захтев за строгим придржавањем правила. Васпитање је хладно демократично;
6. Хладно-отворено-слаб васпитни став родитеља ствара породичну атмосферу у којој се детету не поклања пажња. Таква деца често имају проблема у школи, задиркују своје вршњаке, а код неких се као последица оваквих односа може јавити предкриминални тип личности. Васпитање је запостављајуће;
7. Хладно-затворено-јак васпитни став је комбинација која даје аутократско васпитање. У њему родитељ не разговара много са дететом, у постављању захтева је одлучан и јасан, у активностима га спутава и ограничава и чешће кажњава него што хвали;

8. Хладно-затворено-слаб васпитни став родитеља даје дисхармонично васпитање. Родитељи постављају захтеве пред дете, али не прате његов рад и да ли их дете испуњава. Родитељ је хладан према детету и истовремено га ограничава и спутава.

Методолошки оквир

Предмет ширег истраживања, из којег се део налаза у овом раду приказује, били су ставови родитеља и васпитача о методама подучавања пожељним облицима понашања који се могу довести у везу са превенцијом вршњачког насиља на припремном предшколском узрасту. Овде се дискутује о делу налаза који се односе на разлике у методама подучавања пожељним облицима понашања између васпитача и родитеља.

Циљну групу у истраживању чинили су сто педесет васпитача деце предшколског узраста (припремна предшколска група) и сто педесет родитеља деце истог узраста који похађају предшколске установе на територији АП Војводине. У истраживању је спроведено систематско неекспериментално посматрање, техника анкетирања, а инструменти који су коришћени састављени су за потребе овог истраживања: два упитника – за родитеље и васпитаче, који су, између осталог, послужили за процену метода подучавања пожељним облицима понашања у породици и вртићима. Претпоставили смо да васпитачи, као компетентнији од већине родитеља, у већој мери примењују поступке који су у складу са савременим педагошким тенденцијама. У овом раду ће бити приказани резултати анкетирања.

Узорак

Истраживање је извршено на узорку од двеста седамдесет девет испитаника. Од тога – сто четрдесет два васпитача и сто тридесет седам родитеља. У узорку је било 11,8% испитани-

ка и 88,2% испитаница. Наиме, 97,2% испитаника живи у граду, а 2,7% у селу.

Табела 1.1. Сврхура узорка према сврхуној сиреми.

	Фреквенца	Валидни проценат
основна	2	0,7
средња	57	20,8
виша	104	38,0
висока	111	40,5
Укупно	274	100,0
Недостаје	5	
Укупно	279	

Табела 1.2. Сврхура подузорка васпитача према сврхуној сиреми.

	Фреквенца	Валидни проценат
средња	2	1,4
виша	77	55,4
висока	60	43,2
Укупно	139	100,0
Недостаје	3	
Укупно	142	

Табела 1.3. Сврхура подузорка родитеља према сврхуној сиреми.

	Фреквенца	Валидни проценат
основна	2	1,5
средња	57	42,2
виша	26	19,3
висока	50	37,0
Укупно	135	100,0
Недостаје	2	
Укупно	137	

Табела 1.4. Сврхура подузорка васпитача према годинама радној сиража.

	Фреквенца	Валидни проценат
1-10	39	29,1
11-20	53	39,6
21-30	26	19,4
31 и више	16	11,9
Укупно	134	100,0
Недостаје	8	
Укупно	142	

Резултати истраживања и дискусија

Од васпитача и родитеља је тражено да изразе степен слагања са наведеним ставовима. У табелама су приказане просечне скалне вредности за сваки став.

Метод подучавања пожељним облицима понашања код васпитача

Поступци који су у највећој мери својствене васпитачима су следећи: континуирано праћење и посматрање деце (M=4,73), давање личног примера деци како треба да се понашају (M=4,72) и развијање кооперативности међу децом (M=4,70). Такође, васпитачи сматрају да је врло значајно указивати деци на дела и поступке које треба да следе (M=4,51), стављати их у различите ситуације како би могла да стичу нова искуства (M=4,43) и да се постепено осамостаљују, саветовати децу на индиректнији начин да би била мисаоно активнија (M=4,35), разговарати о свему ономе што чују, виде, упознају на различите начине (M=4,33). Дакле, васпитачи у значајној мери практикују демократски стил васпитања, односно поступке који су у складу са савременим педагошким тенденцијама. Тиме се стварају услови да се код деце подстичу и подржавају пожељни облици понашања. Васпитачи истичу да су свесни својих ставова, педагош-

ког стила који примењују и система вредности за који се залажу ($M=4,54$), што смо могли и да претпоставимо.

Методe подучавања пожељним облицима понашања код родитеља

Међу поступцима које родитељи у највећој мери примењују су: указивање на дела и поступке које деца треба да следе ($M=4,58$), континуирано праћење и посматрање своје деце ($M=4,57$), давање личног примера деци како треба да се понашају ($M=4,49$) и развијање дечје кооперативности ($M=4,48$). Осим ових поступака, родитељи истичу да је важно што чешће разговарати са де-

цом о свему ономе што их интересује и што сазнају из књига, прича, филмова ($M=4,30$). Саветовање на индиректнији начин такође преферира значајан број родитеља ($M=4,26$). Видимо да родитељи своју улогу у дечјем развоју сматрају веома битном. Позитивно је то што већина поступака које користе могу допринети да деца развијају своје потенцијале, интелектуалне и социјалне способности. Овде посебно истичемо што родитељи разумеју значај разговора као методе подучавања и васпитања. Као и васпитачи, већина родитеља сматра да су свесни свог педагошког стила, својих ставова и вредности на којима темеље васпитне поступке ($M=4,33$), мада се о њиховој објективности може дискутовати.

Табела 2.1. Број испитаника (N), просеци (M) и стандардне девијације (SD) метода подучавања пожељним облицима понашања.

	N	M	SD
Децу треба континуирано посматрати и слушати.	141	4.73	.470
Детету треба омогућити потпуну слободу у понашању.	141	2.43	1.188
Кооперативност је особина коју треба развијати код деце.	136	4.70	.685
Изливи беса су нормални код деце предшколског узраста.	137	2.68	1.223
Указујете деци на дела и поступке које треба да следе.	141	4.51	.645
Да би дете поштовало нормe понашања, апелујете на њихову свест и савест.	140	3.56	1.227
Скрећете пажњу на пожељно понашање моралисањем.	139	2.31	1.211
Стављате дете у различите ситуације.	140	4.43	.674
Разговарате са децом о причи, књизи, филму.	141	4.33	.756
Разговори о пожељном понашању садрже чињенице, податке, аргументе.	139	3.60	1.152
Својим примером показујете деци како треба да се понашају.	139	4.72	.591
Строгим захтевима инсистирате да деца следе ваш пример.	138	1.94	.949
Кажњавате децу ако не поштују ваш пример.	141	1.42	.686
Стрпљиво уверавате дете да следи ваш пример.	135	3.59	1.200
Дозвољавате пркосно понашање деце.	136	1.69	.762
Не реагујете на претње свог детета.	134	1.54	.895
На дечје лажи не треба реаговати.	134	1.95	1.093
Саветујете децу на индиректнији начин.	134	4.35	.748
Дечје увреде не треба озбиљно схватити.	134	2.42	1.225
Настојите да дете само контролише своје понашање.	135	2.91	1.349
Свесни сте својих ставова, вредности и педагошког стила.	134	4.54	.563
Валидни N	116		

Уочавамо да нема већих разлика између васпитача и родитеља у примени следећих поступака: у континуираном праћењу и посматрању деце, у недавању потпуне слободе деци, у указивању деци на дела и поступке које треба да следе, у апеловању на свест и савест деце ради поштовања норми понашања, у примени разговора као значајног васпитног поступка, у стрпљивом уверавању деце да следе пример који им се даје, у недозвољавању пркосног понашања деце, у реаговању на дечје претње, у саветовању деце на индиректнији начин, у реаговању на дечје увреде, као и у настојању да деца сама контролишу своје понашање. Ово можемо сматрати охрабрујућим јер показује да родитељи по наведеним ставовима не заостају много за васпитачима, као стручним особама у подручју васпитно-образовног рада.

Разлике у методама подучавања пожељним облицима понашања између васпитача и родитеља

Из Табеле 2.3 видимо да између васпитача и родитеља постоје статистички значајне разлике у погледу следећих варијабли, односно ставова: кооперативност је особина коју треба развијати код деце; изливи беса су нормални за децу предшколског узраста; када желите да детету скренете пажњу на пожељно понашање, чините то „моралисањем“, држањем придика и тако даље; стављајте дете у различите ситуације како би оно својом активношћу стицало особине личности и вредности; својим примером показујете детету како треба да се понаша; строгим захтевима инсистирате да дете следи Ваш пример; кажњавате дете ако не поштује Ваш пример; на дечје лажи не тре-

Табела 2.2. Број испитаника (N), просеци (M) и стандардне девијације (SD) метода подучавања пожељним облицима понашања.

	N	M	SD
Децу треба континуирано посматрати и слушати.	134	4.57	.740
Детету треба омогућити потпуну слободу у понашању.	134	2.50	1.250
Кооперативност је особина коју треба развијати код деце.	131	4.48	.796
Изливи беса су нормални код деце предшколског узраста.	135	2.26	1.072
Указујете деци на дела и поступке које треба да следе.	135	4.58	.599
Да би дете поштовало норму понашања, апелујете на њихову свест и савест.	136	3.81	.982
Скрећете пажњу на пожељно понашање моралисањем.	133	2.78	1.166
Стављајте дете у различите ситуације.	135	3.83	1.058
Разговарате са децом о причи, књизи, филму.	135	4.30	.858
Разговори о пожељном понашању садрже чињенице, податке, аргументе.	136	3.47	1.220
Својим примером показујете деци како треба да се понашају.	133	4.49	.729
Строгим захтевима инсистирате да деца следе ваш пример.	134	2.26	1.056
Кажњавате децу ако не поштују ваш пример.	136	1.90	.972
Стрпљиво уверавате дете да следи ваш пример.	135	3.69	1.144
Дозвољавате пркосно понашање деце.	136	1.57	.849
Не реагујете на претње свог детета.	134	1.56	1.027
На дечје лажи не треба реаговати.	135	1.62	.911
Саветујете децу на индиректнији начин.	133	4.26	.723
Дечје увреде не треба озбиљно схватити.	133	2.54	1.256
Настојите да дете само контролише своје понашање.	136	3.04	1.365
Свесни сте својих ставова, вредности и педагошког стила.	136	4.33	.670
Валидни N	113		

ба реаговати; свесни сте својих ставова, система вредности и педагошког стила.

У већој мери је код родитеља изражено скретање пажње на пожељно понашање моралисањем, кажњавање деце ако не поштују пример и инсистирање на строгим захтевима да деца поштују пример. Васпитачи су већи степен слагања изразили код преосталих ставова (Табела 2.3).

Овакви подаци нам указују на чињеницу да родитељи у већој мери примењују поступке својствене ауторитарном стилу васпитања. За разлику од васпитача, већина родитеља

сматра да у васпитању своје деце сме да користи и репресивне поступке. Васпитачи су свесни да репресивне мере, карактеристичне за ауторитарни стил васпитања, могу негативно да се одразе на развој деце. Између осталог, репресивне мере које родитељи примењују у васпитању своје деце представљају модел који ће деца у великој мери следити, тако да су могуће негативне импликације у социјалним односима које временом успостављају у свом окружењу. Оно што може бити једна од могућих последица је и повећано вршњачко насиље и насилне интеракције

Табела 2.3. Значајности разлике између просека метода доучавања пожељним облицима понашања код васпитача и родитеља

	t-test			
	t	df	p	Разлика између просека
Децу треба континуирано посматрати и слушати.	1.775	185	.078	.159
Детету треба омогућити потпуну слободу у понашању.	-.368	185	.713	-.066
Кооперативност је особина коју треба развијати код деце.	1.985	177	.049	.220
Изливи беса су нормални код деце предшколског узраста.	2.505	182	.013	.426
Указујете деци на дела и поступке које треба да следе.	-.869	186	.386	-.079
Да би дете поштовало норму понашања, апелујете на њихову свест и савест.	-1.533	186	.127	-.250
Скрећете пажњу на пожељно понашање моралисањем.	-2.689	182	.008	-.472
Стављате дете у различите ситуације.	4.647	185	.000	.597
Разговарате са децом о причи, књизи, филму.	.255	186	.799	.030
Разговори о пожељном понашању садрже чињенице, податке, аргументе.	.757	185	.450	.131
Својим примером показујете деци како треба да се понашају.	2.334	182	.021	.227
Строгим захтевима инсистирате да деца следе ваш пример.	-2.191	182	.030	-.324
Кажњавате децу ако не поштују ваш пример.	-3.914	187	.000	-.476
Стрпљиво уверавате дете да следи ваш пример.	-.540	180	.590	-.094
Дозвољавате пркосно понашање деце.	1.050	182	.295	.125
Не реагујете на претње свог детета.	-.093	178	.926	-.013
На дечје лажи не треба реаговати.	2.187	179	.030	.328
Саветујете децу на индиректнији начин.	.759	177	.449	.083
Дечје увреде не треба озбиљно схватити.	-.627	177	.531	-.116
Настојите да дете само контролише своје понашање.	-.650	181	.516	-.130
Свесни сте својих ставова, вредности и педагошког стила.	2.292	180	.023	.210

(физичке, социјалне, емоционалне, психолошке), проузроковане лошим породичним моделима, као и реакцијама на фрустрације проистекле из подређеног положаја у породици (Sturza Milić i sar., 2015).

Демократски стил васпитања који васпитачи практикују у већој мери од родитеља је основа изграђивања одговарајуће социјалне климе у предшколским установама, која омогућава сваком детету да развија своје индивидуалне потенцијале. Поштовањем личности сваког детета васпитачи доприносе, између осталог, успешној секундарној социјализацији деце, развоју ненасилне комуникације, толеранције, смисла за сарадњу, хуманости. На основу одговора васпитача може се закључити да њихови ставови одговарају васпитном стилу који код деце може подстаћи пожељне облике понашања (истичу да је кооперативност особина коју треба развијати код деце, да свако дете треба стављати у различите ситуације како би оно својом активношћу стицало особине личности и вредности, да својим примером треба показивати деци како да се понашају, да децу треба континуирано посматрати, разговарати с њима што више, саветовати на индиректан начин и тако даље). Демократска оријентација у раду са децом у вртићима уједно је и потврда да већина васпитача у нашим установама има одговарајуће стручне компетенције које деци омогућују правилан развој целокупне личности.

Међу одговорима васпитача срећу се и они који се могу довести у везу са слободнијим васпитним стилем (на пример, сматрају да су изливи беса нормални за децу предшколског узраста и да их треба толерисати). Могуће да оваква схватања произлазе из чињенице да васпитачи у вртићима не смеју себи да дозволе примену репресивних поступака, као неки родитељи, а можда као и сами васпитачи у својим породицама. С обзиром на то да су васпитачи компетентнији од већине родитеља, познају развојне фазе

дечјег интелектуалног, емоционалног, социјалног и физичког развоја, тако да су свеснији потребе да стрпљиво поступају с децом и разумеју њихово понашање у одређеним фазама развоја. То би могао да буде разлог што васпитачи истичу да на дечје лажи не треба реаговати. Васпитачи, као и већина родитеља, сматрају да деци треба омогућити што више слободе, али не потпуну слободу због могућих негативних последица.

На основу одговора васпитача види се да су они у значајно већој мери од родитеља свеснији својих ставова, система вредности и педагошког стила. То се могло очекивати јер су током припреме за будући позив код њих развијане и саморефлективне способности. С друге стране, и свест родитеља о ставовима, систему вредности и педагошком стилу је, по њиховим тврдњама, висока ($M=4,33$), с тим што се не може рећи да су њихова схватања у великој мери компатибилна са савременим педагошким тенденцијама. Потребно је да и родитељи, као и васпитачи, буду посредници који помажу деци у трагању за смислом, стварајући могућности да дете зна шта се од њега очекује у учењу, да одлучује о формулисању очекивања из своје перспективе, истражује, прави претпоставке, учи постављајући питања, да грешке претвара у предмет анализе (Ћебић, 2009). Предуслов за ово су адекватне методе подучавања.

Закључак

Савремени приступи у васпитању уважавају најновија сазнања о потребама и могућностима детета и све убедљивију потврду важности равноправног учешћа деце у животу одраслих. У складу с тим су конципиране и савремене педагошке теорије. Интересовало нас је у којој мери су ове промене заиста „заживеле“ у нашој васпитној пракси (у породичном и предшколском институционалном васпитању), и у којој мери родитељи и васпитачи примењују васпит-

не поступке које актуелизују савремене педагошке концепције: дискусију, разумевање, препуштање одговорности и тако даље.

У одговорима васпитача и родитеља препознајемо различите типове васпитних ставова, што се могло и очекивати. Бескрајна варијабилност и конкретност ситуација у васпитном процесу условљавају употребу специфичне функционалности појединих метода. С обзиром на то да родитељи и васпитачи методе подучавања примењују у различито уређеним условима васпитног процеса, јављају се различити модалитети практичне примене појединих метода, тако да су њихови васпитни утицаји у већој или мањој мери хармонични, либерални, амбициозни, протективни и тако даље.

Стиче се утисак да постоје добри предуслови за успешно васпитање предшколске деце. С једне стране, васпитачи, као компетентнији, имају савремен приступ васпитању током боравка деце у предшколским установама – њихов стил рада и методе подучавања углавном доводе децу у субјекатску позицију и значајно доприносе њиховој еманципацији, ослобађању од зависности, притисака, забрана, ауторитарних захтева. Битно је да успешним избором и вештом применом метода подучавања васпитачи подстичу активност деце, чиме она постају саучесници у процесу васпитања, у улогама и објекта и субјекта. Тиме им се омогућава да развијају свест, богате осећања, изграђују неопходне навике и поступке понашања. У суштини, током процеса васпитања деце предшколског узраста идеја водила не треба да буде усвајање чињеничног знања, него континуирано развијање дечијих компетенција, што им се у већини наших предшколских институција омогућава.

Резултати показују да методички поступци које користе васпитачи подржавају и усмеравају дечије активности подстичући њихову самосталну улогу у развоју. Они их углавном примењују у складу са савременим принципима

и циљевима васпитно-образовног рада (Sturza Milić i sar., 2014). У суштини, на основу показатеља о одговарајућем прилазу деци и осећању мере у примени одређених васпитних поступака, може се закључити да су васпитачи солидно методички компетентни.

Иако родитељи у већој мери од васпитача примењују поступке који су карактеристични за ауторитарни стил васпитања, може се закључити да и они схватају друштвену и педагошку реалност која указује да деца морају имати „слободан простор“ за свој развој и да не могу бити само објекти на које се, независно од њих, преносе утврђени системи вредности, знања, умења, навике и тако даље. Чини се да, осим васпитача, и већина родитеља схвата да и давање слободе деци има ограничења, то јест да граница слободе избора (вредности, ставова и понашања) зависи од степена одговорности деце у одлучивању и подразумева сношење последица својих одлука.

Оно што у резултатима овог истраживања треба такође истаћи је и високоизражено схватање и родитеља и васпитача да децу треба континуирано посматрати и слушати. С обзиром на то да савремене педагошке тенденције наглашавају да треба „поћи од детета“, васпитачи морају да науче и да се навикну да опажају и прате свако дете (као и родитељи своје дете), његово понашање, акције, реакције, остваривање самог себе. Систематско посматрање представља основну технику за праћење квалитета реализације васпитног процеса у вртићима. Док посматра дечије реакције током активности, васпитач стиче сазнања о дететовом целовитом развоју, степену развоја појединих способности, нивоу вештина, темпераменту и друго. Дакле, васпитачи знају да је сврха посматрања деце у скупљању информација о којима се може дискутовати са родитељима и другим особама које се брину о деци и планирају активности неге и васпитно-образовног рада, чиме се најефикасније задовољавају индивидуалне потребе сваког детета. Истраживање је показало да васпитачи схватају

да свако дете треба прихватити као јединствену и непоновљиву личност у развоју, којој се најбоље може помоћи ако се сагледају њене особениости и могућности за напредовање.

Постоји довољно простора и могућности да се ниво педагошких знања и способности родитеља континуирано подиже на виши ниво. Свакако би било значајно да васпитачи, током сарадње са родитељима, утичу на педагошко образовање родитеља како би им објаснили значај поступака који ће, уважавајући личност детета, допринети развоју хуманог поступања, ненасилне комуникације, толеранције, смисла за сарадњу. Родитељи треба да схвате да се при избору метода подучавања треба руководити особинама дететове личности. Од највеће важности је да се дете оспособљава и у породици и у вртићу и да, прилагођавајући се својој друштвеној средини, истовремено врши и сопствени избор и реагује самостално. Неки родитељи не разумеју да прилагођавање не подразумева наметање спољашњих стандарда, јер тако долази до мењања индивидуалних диспозиција изазваног притиском, нити треба да се изједначује са дресирањем и своди на учење готових правила и упутстава за понашање у одређе-

ним ситуацијама. Прилагођавање треба да се допуњује са осамостаљивањем тако што децу треба оспособљавати да се сналазе у различитим ситуацијама усвојивши неопходна друштвено-културна искуства.

Резултати истраживања које смо спровели указују да већина васпитача у нашим предшколским установама ради у складу са савременим педагошким и методичким тенденцијама. Врло је мало оних за које се стиче утисак да недовољно прате савремене токове у предшколској педагогији и методици, па и даље примењују превазиђену методикку васпитно-образовног рада. У сваком случају, потребно је да образовање будућих васпитача, као и усавршавање постојећих, буде у складу са савременим методичким сазнањима, у чијој основи је хуманистички приступ васпитно-образовном процесу, као и конструктивистичко-интеракцијска концепција учења. Уз педагошке и методичке компетенције, посебно треба развијати социјалне и комуникативне компетенције васпитача, како би током сарадње са родитељима допринели да ефекти васпитних утицаја породице и вртића буду што оптималнији.

Литература

- Ćebić, (2009). *Početno matematičko obrazovanje predškolske dece*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Garz, D., Oser, F. & Althof, W. (1999). *Moralishes Urteil und Handeln*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Genc, L. (1988). Vaspitni postupci roditelja i razvoj neprihvatljivog ponašanja. *Pedagogija*. 3, 233–245.
- Gojkov, G., Paser, V. (1993). Pedagoški stil porodice u vaspitanju. *Pedagoška stvarnost*. 1–2.
- Gojkov, G., Stojanović, A. (2012). *Funkcija znanja i moralnost*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“.
- Gordon, T. (1997). *Umeće roditeljstva: kako podizati odgovornu decu*. Beograd: Kreativni centar.
- Grác, J. (1991). Psychológia výchovy. In: Duric, L., Grác, J., Stefanovic, J. (Eds.). *Pedagogická psychológia*. Bratislava.
- Grandić, R. (1997). *Porodična pedagogija*. Novi Sad: KriMel.
- Kodžopeljić, J., Štula, J., Genc, L. (2006). Konstrukcija skale za merenje vaspitnih stavova. U: Kamenov, E. (ur). *Evropske dimenzije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja* (467–474). Novi Sad: Filozofski fakultet.

- Nedimović, T., Biro, M. (2011). Faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. *Primenjena psihologija*. 4, 229–244.
- Oser, F. & Althof, W. (1997). *Moralische Selbstbestimmung – Modelle der Entwicklung und Erziehung in Wertebereich*. Stuttgart: Klett – Cotta.
- Piorkovska-Petrović, K. (1991). Jedan model za ispitivanje stavova roditelja. *Psihologija*. 1–2, 170–179.
- Stojanović, A. (2006). Razvijanje komunikacionih sposobnosti u nastavi iz ugla komunikativne pedagogije i savremene komunikacijske paradigme. *Razvijanje komunikativnih kompetencija nastavnika i učenika*. U: Branko Jovanović (ur.). Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije *Razvijanje komunikativnih kompetencija nastavnika i učenika* (101-109). Jagodina: Pedagoški fakultet.
- Stojanović, A. (2008). Uticaj multikulturalnog vaspitanja na vrednosne orijentacije učenika [The influence of multicultural education on value orientation of students]. *Pedagogijska istraživanja*. 5 (2), 209-217.
- Stojanović, A., Gojkov, G. (2015). *Didaktičke kompetencije i evropski kvalifikacioni okvir*. Beograd: Srpska akademija obrazovanja.
- Stojanović, A., Bogavac, D. (2016). *Metodičke strategije razvoja dečjih potencijala u savremenoj predškolskoj ustanovi*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Sturza Milić, N., Nedimović, T., Božin, A. (2014). Procena značajnosti kompetencija za profesiju vaspitača studenata – budućih vaspitača u Srbiji i Rumuniji [Assesment of Importance of Competences for Students – Future Preschool Teachers in Serbia and Romania]. *Istraživanja u pedagogiji*. 4 (1), 108–121.
- Sturza Milić, N., Nedimović, T., Stojanović, A., Prtljaga, J. (2015). Istraživanje stavova vaspitača i roditelja o značaju fizičke aktivnosti u prevenciji vršnjačkog nasilja. U: Kasum, G., Mudrić, M. (ur.). *Efekti primene fizičke aktivnosti na antropološki status dece, omladine i odraslih* (98–106). Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije *Efekti primene fizičke aktivnosti na antropološki status dece, omladine i odraslih*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Sutherland, K. S. (2000). Promoting positive interactions between teachers and students with emotional/behavioral disorders. *Preventing School Failure*. 44 (3), 110–115.
- Szczęsny, W. W. (2001). *Edukacja moralna*. Warszawa: Żak.

Summary

Taking into account cooperation between a pre-school institution and families of pre schoolchildren in creating suitable conditions for optimal development and upbringing of each child, in this paper we are discussing methods of teaching which contribute to this. Differences in the teaching methods were analyzed, concerning family and institutional upbringing in kindergartens, with the purpose of stimulating more purposeful methodological creating of pedagogical-educational work as the basis of nourishing the whole potentials of the child's personality.

Findings of the research were discussed, in which parents and pre-school teachers were interviewed about the methods of teaching and desirable forms of behaviour, which were most often used. It was assumed that pre-school teachers, as more component than most of the teachers, applied procedures, which were in accordance with contemporary pedagogical tendencies.

Results show that there were statistically significant differences between some variables, i.e. characteristics of pedagogical styles of parents and pre-school teachers. In greater extent, parents apply procedures, which are characteristic for authoritarian style of upbringing (focusing attention to desirable way of behaving “moralizing”, preaching, punishing children who do not obey parents’ demands, insisting on strict demands that children must obey the parents’ figure). Pre-school teachers practice democratic way of upbringing in greater extent than the parents (putting children in different situations so that they can by their activity gain personality traits and values, giving personal example, etc.).

Key words: *teaching methods, models of pedagogical attitudes, pre-school upbringing.*